

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Н. В. Остроградського

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(20 квітня 2016 року)
I частина*

Харків - 2016

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ПАЛІННЯ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ

Крамченкова В. О.

Розглянуто особливості ставлення до паління чоловіків та жінок залежно від тютюнопаління в молодому подружжі. Досліджено варіанти поєднання типів ставлення до паління в діаді та здійснено їх психологічний аналіз.

Ключові слова: сім'я, молоде подружжя, паління, ставлення до паління.

Постановка проблеми. Сучасна молода сім'я стикається з численними об'єктивними і суб'єктивними труднощами, які обумовлюють процеси її дезорганізації і негативно позначаються на здоров'ї її членів [1, 2]. Процес розвитку молоді сім'ї протікає інтенсивно і напружено, що обумовлено відмінностями в установках і стійких індивідуальних моделях поведінки, зокрема пов'язаних з палінням.

Подружні стосунки є основою функціонування і розвитку сім'ї і мають визначальне значення для її психологічного здоров'я і благополуччя. Основні підходи, які визначають закономірності подружніх взаємин, базуються на принципах структурності, функціональності і адаптивності стосунків. Так, у рамках структурного підходу подружні стосунки - це динамічна система стосунків членства, функціональний підхід акцентує взаємозв'язок і мотивованість дій подружжя в системі стосунків, адаптивний підхід виділяє індивідуальні особистісні якості, співвідношення яких визначає можливості взаємної адаптації подружжя [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тютюнопаління як стійка модель поведінки, частина способу життя індивіда, включається в його емоційно близькі стосунки [7, 8]. Дослідження молоді сім'ї в основному торкаються вивчення стабільності і стійкості браку, сумісності подружжя, механізмів становлення сімейної ідентичності, функціонально-ролевої поведінки молодого подружжя. Більшість дослідників підкреслюють важливість початкового етапу розвитку подружніх стосунків [1, 2, 4, 5, 6].

Таким чином, паління одного або обох партнерів грає істотну роль в подружній адаптації, формуванні сімейних норми і цінностей в молодій сім'ї, що особливо актуально враховуючи широку поширеність паління серед молоді [9]. Проте, ставлення молодого подружжя до паління вивчене недостатньо.

Мета роботи – виявити особливості ставлення до паління залежно від тютюнопаління в молодій подружній парі.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психологічній науці поняття «молода сім'я», «молоде подружжя» використовується в контексті періодизації розвитку сім'ї. Виділяючи загальне в різних підходах, цьому визначенню відповідає подружжя у віці від 18 до 30 років, із стажем спільного життя менше 4 років, до народження першої дитини, тобто до першої нормативної сімейної кризи.

У дослідженні брали участь молоді подружжя, що перебували в офіційному або «цивільному» шлюбі (90 пар до народження першої дитини). Подружній стаж сімей не перевищував 3 років. Вік респондентів 18-28 років, середній вік чоловіків складав $23,9 \pm 3,0$, середній вік жінок – $21,2 \pm 2,2$. Відповідно до дизайну дослідження було сформовано три рандомізовані дослідницькі групи по 60 респондентів в кожній. 1 група - подружні пари, в яких обидва партнери палять, 2 група - пари, в яких палить один з партнерів, 3 група - некурящі подружні пари. Для аналізу ставлення до паління використовувалося структуроване інтерв'ю.

Подружжя взаємодія в перші три роки сімейного життя вирішує завдання адаптації, тобто спрямована на формування структури сім'ї, сімейних норм, узгодження систем цінностей, розподіл функцій і оволодіння ролевою поведінкою, адаптацію індивідуальних стереотипів спілкування і поведінки до загальної поведінкової лінії. У цей період відбувається взаємне пристосування подружжя, формування стійкого сімейного устрою, визначення взаємин з мікрооточенням.

Згідно теорії стосунків В.Н. Мясіщева, специфічною характеристикою особистості є відношення до дійсності. Відношення є феноменом потенційного в психіці і може визначати протікання психічних процесів і психічну діяльність в цілому. Відношення актуалізується і процесуально розкривається у вчинках, думках, почуттях [11].

За результатами аналізу структурованого інтерв'ю відношення до паління в узагальненому виді може бути представлене наступними чотирма варіантами. Повне неприйняття - паління під забороною, курці засуджуються. Амбівалентне (суперечливе) ставлення – до паління сторонніх людей ставлення байдуже, але паління в сім'ї є неприпустимим. Ліберальне ставлення, яке передбачає одночасне співіснування формального засудження і прихованого дозволу паління. Неадекватне ставлення, яке характеризується позитивним відношенням до паління, поглядом на паління як на особисту справу кожного, звичку, яку не треба пригнічувати або приховувати, громадська і особиста шкода паління заперечується.

Як показують отримані дані (рис.1), у чоловіків-курців з молодих сімей, де обидва партнери палять (група 1), домінує ліберальне ставлення до паління (63,33%), тобто при формальному засудженні завжди знайдуться пояснювальні і виправдувальні відмовки дозволяючого характеру. У чоловіків з сімей, де палить один з партнерів (група 2), переважають неадекватне (36,67%) і ліберальне (33,33%) ставлення до паління. При цьому, якщо в парі палить чоловік, частіше зустрічається неадекватне ставлення, тобто погляд на паління як на особисту справу, а якщо палить жінка - ліберальне, тобто мають місце спроби знайти прийнятне пояснення і виправдання її палінню. У чоловіків з некурящих діад домінує амбівалентне ставлення (46,67%), тобто вони байдужі до паління сторонніх, але не приймають паління близьких.

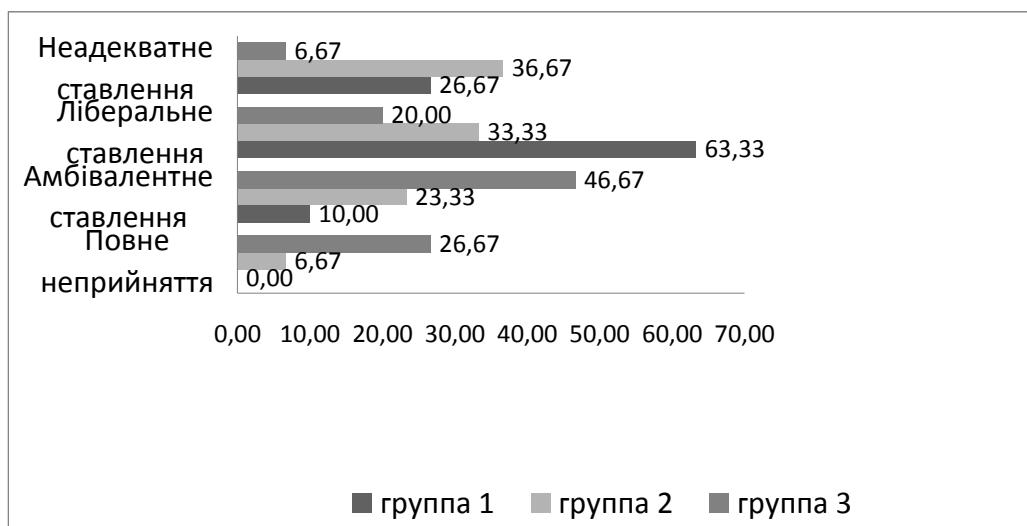

Рис. 1. Частотний розподіл ставлення до паління у чоловіків

Порівняльний аналіз частот типів ставлення до паління чоловіків досліджених груп показує, що ставлення за типом повного неприйняття відсутнє у чоловіків з діад курців (група 1), спостерігається у 6,67% чоловіків з подружніх пар, де палить один з партнерів (група 2), зустрічається у 26,67% чоловіків з некурящих пар (група 3). Амбівалентне ставлення має найвищий показник в групі чоловіків з некурящих діад (46,67%), найнижчий - у чоловіків-курців групи 1 (10,00%). Ліберальне ставлення найхарактерніше для чоловіків-курців групи 1 (63,33%), найменш - для некурящих чоловіків групи 3 (20,00%). Неадекватне ставлення має найвищу частоту у чоловіків з діад, де палить один чоловік (36,67%), найнижчу - у чоловіків з некурящих пар (6,67%).

Результати дослідження показують (рис.2), що у жінок групи 1 (палять обох партнерів) і групи 2 (палить один з партнерів) переважає ліберальне ставлення до паління (76,67% і 46,67% відповідно). У жінок з некурящих сімей (група 3) домінує амбівалентне ставлення (50,00%), тобто паління сторонніх людей байдуже, але паління в сім'ї є неприпустимим і присікається.

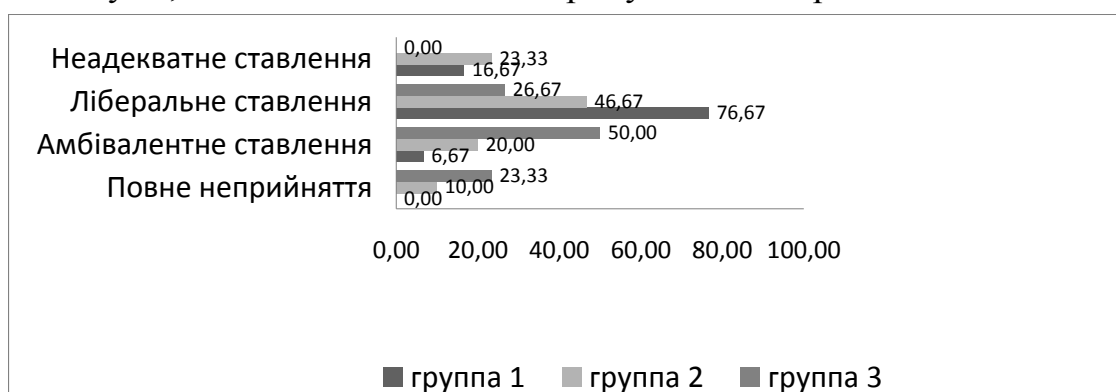

Рис. 2. Частотний розподіл ставлення до паління у жінок

Порівняльний аналіз частот типів ставлення до паління у жінок показує (рис.2), що ставлення за типом повного неприйняття відсутнє у жінок з діад курців (група 1), спостерігається у 10,00% жінок з пар, де палить один партнер (група 2), зустрічається у 23,33% жінок з некурящих сімей (група 3). Амбівалентне ставлення має найвищий показник в групі жінок з некурящих

діад (50,00%), найнижчий - у жінок-курців з пар (6,67%), що палять. Ліберальне ставлення характерне для 76,67% жінок групи 1, 46,67% жінок групи 2 і 26,67% жінок групи 3. Неадекватне ставлення має найвищу частоту у жінок з діад, де палить один чоловік (23,33%), зустрічається у 16,67% жінок з пар, де палять обоє, і відсутній у жінок з некурящих сімей. Таким чином, простежується закономірність, жінки толерантніші до паління, як на соціальному, так і на сімейному (мікросоціальному) рівні.

Адекватність уявлення про партнера по шлюбу забезпечує узгодженість між очікуваною і реальною поведінкою партнера, що важливо для реалізації адаптації в сім'ї. Міжособистісне сприйняття молодого подружжя спочатку спирається на образ ідеального партнера, в створенні якого беруть участь життєвий досвід, ідеал референтної групи і соціальні стереотипи. Не останнє місце в структурі ідеального образу займає установка по відношенню до паління. Оскільки емоційні стосунки і міжособистісна взаємодія в подружніх парах взаємозв'язані з установками відносно паління, був проведений частотний аналіз варіантів поєднань відношення до паління в діаді (табл.1).

Таблиця 1

Варіанти поєднання ставлення до паління в шлюбних парах

Ставлення до паління		Частота поєднань типів ставлення до паління в подружжі (%)		
		Група 1	Група 2	Група 3
Чоловік	Дружина			
Повне неприйняття	Повне неприйняття	-	-	16,67
Амбівалентне	Амбівалентне	-	-	26,67
Ліберальне	Ліберальне	63,33	13,33	10,00
Неадекватне	Неадекватне	16,67	3,33	-
Повне неприйняття	Амбівалентне	-	-	10,00
Повне неприйняття	Ліберальне	-	6,67	-
Повне неприйняття	Неадекватне	-	-	-
Амбівалентне	Повне неприйняття	-	-	6,67
Амбівалентне	Ліберальне	6,67	10,00	13,33
Амбівалентне	Неадекватне	-	13,33	-
Ліберальне	Повне неприйняття	-	-	-
Ліберальне	Амбівалентне	-	10,00	10,00
Ліберальне	Неадекватне	-	6,67	-
Неадекватне	Повне неприйняття	-	10,00	-
Неадекватне	Амбівалентне	-	10,00	3,33
Неадекватне	Ліберальне	13,33	16,67	3,33

Як показують отримані результати (табл. 1.), в подружніх парах, де обидва партнери палять (група 1), в більшості випадків виявлено однакове ставлення до паління, як правило, ліберальне (63,33%) або неадекватне (16,67%), також зафіксовано 13,33% випадків поєднання неадекватного ставлення чоловіка і ліберального - дружини. Оскільки установки подружжя цієї групи не вступають в протиріччя з їх поведінкою, виявлені варіанти ставлення в цілому не перешкоджають палінню. Оскільки обидва партнери в діаді мають схожі уявлення, паління не виступає джерелом конфліктів в міжособистісної взаємодії. Крім того, виявлено 6,67% сімей, в яких амбівалентне ставлення у чоловіка поєднується з ліберальним, - у дружини. Описуючи паління, як сімейне явище, такі чоловіки підкреслюють його негативний характер, деструктивний вплив, неприпустимість паління членів їх сім'ї, незважаючи на власне паління. Така ситуація, на наш погляд, показує існування подвійних стандартів у чоловіків по відношенню до суб'єкта паління – «право на паління» виняткова прерогатива чоловіка.

Подружжя групи 2 (палить один з партнерів) проявляють більшу різноманітність варіантів ставлення до паління. Однакове ставлення до паління в діаді за типом ліберальний виявлено у 13,33% пар, за типом неадекватного - у 3,33% пар. Поєднання неадекватного ставлення чоловіка і ліберального дружини виявлено у 16,67%, ліберального ставлення чоловіка і неадекватного дружини - у 6,67% діад. У цих сім'ях паління не розцінюється подружжям як серйозна проблема, що може пояснюватися дією психологічних захисних механізмів, в першу чергу раціоналізації, що узгоджується з результатами дослідження адаптивно-захисних патернів особистості при палінні в сім'ї [12].

Протиріччя між установками по відношенню до паління і реальною поведінкою партнера виступає як сімейний стресор, і стимулює подружній конфлікт. Найбільш конфліктні поєднання повного неприйняття паління чоловіком і ліберального ставлення дружини (6,67%), амбівалентного ставлення чоловіка і ліберального дружини (10,00%), амбівалентного ставлення чоловіка і неадекватного дружини (13,33%), ліберального ставлення чоловіка і амбівалентного дружини (10,00%), неадекватного ставлення чоловіка і повного неприйняття паління дружини (10,00%), неадекватного ставлення чоловіка і амбівалентного дружини (10,00%).

Некурящі подружні пари в 16,67% випадків одноставні в неприйнятті паління, в 26,67% випадків відносяться до паління амбівалентно, в 10,00% випадків - ліберально. Очевидно, що при повному неприйнятті паління і амбівалентним до нього ставленням мають місце стійкі негативні установки по відношенню до паління в сім'ї. При різному ставленні до паління в діаді варіанти повного неприйняття паління у чоловіка і амбівалентного ставлення у дружини (10,00%), амбівалентного ставлення чоловіка і повного неприйняття у дружини (6,67%), в цілому характеризують антинікотинову стійкість сім'ї. Варіанти поєднання амбівалентного ставлення до паління чоловіка і ліберального дружини (13,33%), ліберального ставлення чоловіка і амбівалентного дружини (10,00%) і неадекватного ставлення чоловіка і амбівалентного дружини (3,33%) показують, що установка одного з подружжя

на неприпустимість паління в сім'ї виступає для партнера як стримуючий чинник. Неадекватне ставлення чоловіка і ліберальне дружини (3,33%), також як і загальне ліберальне ставлення в парі (10,00%), дозволяє говорити про наявність ризику залучення до паління.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, жінки толерантніші до паління, що проявляється як на соціальному, так і на сімейному рівні. Подружні стосунки взаємозв'язані з узгодженістю установок по відношенню до паління. При повному неприйнятті паління і амбівалентним до нього ставленням мають місце стійкі негативні установки по відношенню до паління в сім'ї. Протиріччя між установками по відношенню до паління і реальною поведінкою партнера в діадах, де палить один з подружжя, виступає як сімейний стресор, і стимулює подружній конфлікт, але установка одного з подружжя на неприпустимість паління в сім'ї може виступати для партнера як стримуючий чинник. У подружніх парах, де обидва партнери палять, установки подружжя не вступають в протиріччя з їх поведінкою і паління не виступає джерелом конфліктів в міжособистісної взаємодії, що дозволяє припустити ризик залучення до паління. Перспективним напрямком подальших досліджень може бути вивчення перцептивного образу партнера у залежності від ставлення до куріння.

Література

1. Зуйкова Е.М. Молодая семья / Е.М. Зуйкова, Н.В. Кузнецова. – М.: Инфра-М, 2006. – 186 с.
2. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – СПб: Питер, 2009. – 672 с.
3. Андреева Т.В. Психология современной семьи: монография / Т.В. Андреева. – СПб.: Речь, 2005. – 434 с.
4. Калмыкова Е.С. Психологические проблемы первых лет супружеской жизни / Е.С. Калмыкова, Д.Я. Райгородский. - Самара: Бахрах – М, 2002. – 282 с.
5. Психология и психотерапия семейных конфликтов. Хрестоматия./ Под ред. Д.Я. Райгородского. Самара: Бахрах – М, 2008. – 736 с.
6. Дружинин В.Н. Психология семьи / В.Н. Дружинин. – СПб.: Питер, 2008. – 176 с.
7. Наркологія: актуальні питання / [Мішиєв В.Д., Сосін І.К., Овчаренко М.О., Єршова О.А.]. – Л.: Медицина світу, 2010. – 280 с.
8. Старшенбаум Г.В. / Г.В. Старшенбаум Аддиктологія: психологія і психотерапія залежностей М.: Когіто-Центр, 2006. – 368 с.
9. Контроль над тютюном в Україні. Другий Національний звіт. – К.: МОЗ України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», 2014. – 128 с.
10. Олифирович Н.И. Психология семейных кризисов / Н.И. Олифирович, Т.А. Зинкевич-Куземкина, Т.Ф. Велента. – СПб.: Питер, 2006. – 360 с.
11. Мясичев В.Н. Психология отношений / В.Н. Мясичев М.: МПСИ, 2005. – 158 с.

- 12.Крамченкова В.О. / Особливості адаптивно-захисних патернів особистості при тютюнопалінні в сім'ї // Педагогіка і психологія: зб. наук. праць / За заг. ред. академіка І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І.Лозової. – Харків: ТОВ «Щедра садиба плюс», 2013. – Вип. 44. - С. 211-223.

Рассмотрены особенности отношения к курению мужчин и женщин в зависимости от табакокурения в молодой супружеской паре. Исследованы варианты сочетания типов отношения к курению в диаде и проведен их психологический анализ.

Ключевые слова: семья, молодая супружеская пара, курение, отношение к курению

In the article the features of attitude towards smoking of men and women in the young married couple depending on smoking behavior was considered. It was investigated the different variants of combinations of types of attitudes towards smoking in the dyad and was performed their psychological analysis.

Key words: family, young married couple, attitude towards smoking, smoking behavior.

УДК 37.018 (07)

СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

Куценко Т. В., Настенко І. В.

У статті висвітлено досвід роботи зі створення інноваційного освітнього середовища, яке забезпечує розвиток професійної самореалізації вчителів району. Зазначено, що визначальним фактором у створенні інноваційного освітнього середовища на рівні району є забезпечення мережної взаємодії управління освіти і навчальних закладів, співпраці з вищими навчальними закладами, установами культури та науки.

Ключові слова: інноваційне освітнє середовище, готовність педагогів до інноваційної діяльності, дослідно-експериментальна діяльність, професійна самореалізація вчителя.

Постановка проблеми. В умовах становлення України як держави з сильною економікою та прогресивними інноваціями, зміцнення її позицій у сучасному світі організація якісної освіти виходить на перший план. У більшості країн світу переорієнтацію освітнього процесу на розвиток особистості, розв'язання проблем освіти визнано пріоритетним напрямом державної політики, який реалізується шляхом підвищення ефективності професійної самореалізації вчителя. У цьому зв'язку особливо актуальним є створення інноваційного середовища, яке би сприяло мотивації педагогічних кадрів на розвиток творчості, підвищенню їх професійної майстерності, середовища, у якому максимально буде реалізовуватися потенціал учнів і вчителя.